

Vera' kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte veraî tarif eden ve faziletini anlatan birçok hadis bulunmaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "vra" md.). Hâris el-Muhâsibî bazı eserlerinde vera' kavramını yorumlarken, "Günah gönlüne yatmayan ve içini rahatsız eden şeydir" (*Müsned*, V, 253; Müslim, "Birr", 14; Tirmizî, "Zühd", 52); "Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, şüphe vermeyene bak" (*Müsned*, III, 153; Buhârî, "Büyü", 3; Tirmizî, "Kıyâmet", 60) gibi hadislerle dayanarak veraî, "bir iş için harekete geçme arzusu belirttiği zaman bunun hak mı yoksa bâtil mi olduğu açıklık kazanıncaya kadar kalbin durup düşünmesi" şeklinde tarif etmiş ve bu bilincin takvâdan kaynaklandığını söylemiştir. Ona göre verain alâmeti kalbin içinde hissedilen kötülükten nefret etmektir. Verain en üst seviyesi sakıncalı olanı işleyebileceği korkusuyla sakıncasız olanı terketmektir. Taatin aslı vera', verain aslı takvâ, takvânın aslı nefis muhasebesi, bunun da aslı havf ve recâdır. İnsandaki verain derecesi Allah'ın azabına ve gazabına uğrama endişesiyle doğru orantılıdır. Öte yandan ihtiras ve dünyaya rağbet verain zayıflığını gösterir. Bu sebeple vera' sahibinin zâhid olması gerekir, zira verain son mertebesi zühdün ilk derecesi kabul edilir.

Kaynaklarda Hz. Ömer'in beytül mâle ait mumu sadece devlet işlerinde kullanması, Ömer b. Abdülazîz'in beytül mâle ait bir miski koklamaktan kaçınması, Ebû Hanîfe'nin ribâya girer korkusuyla alacaklısına ait duvarın gölgesinde gölgenememesi, Bişr el-Hâfî'nin kız kardeşinin umuma ait bir meşalenin ışığında yün eğirmesine karşı çıkması, Hamdûn el-Kassâr'ın ziyareti-ne gittiği hasta dostunun ölümü üzerine oradaki mumu hemen söndürüp, "Artık mum hastanın mirasçılarına intikal etmiştir" demesi vera' örneği olarak kaydedilmektedir. Fıkıhta ihtiyat kavramı, şüpheli konularda hata ve günaha düşmemek için en güvenli yolu seçmeyi ifade etmesi bakımından vera' ile eş anlamlıdır.

Tasavvufta vera' genelde bir makam kabul edilir. Serrâc veraî tövbeden sonra gelen ikinci makam diye zikretmekte ve bunun üç mertebesinde bahsetmektedir. Birinci mertebe helâl ile haram arasında bulunan, helâl mi haram mı olduğu tam bilinmeyen şüpheli şeylerden kaçınmaktır. İkinci mertebe gönül ehlinin veraidir; bunlar, "Müftüler ne şekilde fetva verirse versin sen fetvayı kalbinden iste" (Dârimî, "Büyü", 2; *Müsned*, IV, 228); "Günah gönlüne yatmayan şeydir" gibi hadislerle

dayanarak gönlün kabul etmediği şeyi günah sayarlar. Üçüncü mertebe âriflerin veraidir, bu da elde edilen şeylerin Allah'ı unutturmamasıdır. Ebû Süleyman ed-Dârânî, "Seni Allah'tan alıkoyan her şey uğursuzluktur" derken verain bu türüne işaret etmiştir (Serrâc, s. 70-71). Yahyâ b. Muâz, Allah Teâlâ'dan başkasına gönülde yer vermeyi "kalbin veraî" diye tanımlamaktadır (Kuşeyrî, s. 286).

Gazzâlî verain dört mertebesinden bahseder. İlk mertebe şahitlik ve kadıllık velâyette aran adalet ve ehliyetin korunması için haramlığı açıkça bilinen günahlardan sakınmaktır. İkincisi günah olması muhtemel şeylerden sakınan sâlihlerin verai, üçüncüsü harama yol açmasından korkulan helâlleri terkeden takvâ sahiplerinin verai, dördüncüsü Allah'a daha fazla yaklaşmak için ömrün her anını O'ndan başkasına harcamaktan kaçınan siddîklarının veraidir (*İhyâ*, I, 25-26; II, 95). Gazzâlî bu dört vera'dan sadece birincisinin fıkıh konusuna girdiğini, diğer üçünün ahlâkı ve âhireti ilgilendirdiğini söylemiş, dinî hükümlerdeki farklı dereceleri ve mükelleflerin mertebelerini dikkate almadan sâlih, müttaki ve siddîkların benimsediği veraî bütün müminlerden beklemenin birtakım vehim ve vesveselere yol açabileceğine işaret etmiştir (*a.g.e.*, II, 108, 111).

Muhâsibî, *Kitâbü'l-Mekâsib ve'l-vera' ve's-şübühât* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Kahire 1969; nşr. Muhammed Osman el-Huşt, Kahire 1984), Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb el-Fereci (Sülemî, s. 146), Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1469), Ahmed b. Hanbel, Ali b. İsmâil es-Sanhâcî (Beyrut 1987), İbn Ebû'd-Dünyâ (Haydarâbâd 1408/1988) gibi müellifler *Kitâbü'l-Vera'* adıyla eserler yazarak verain mahiyeti ve önemi üzerinde durmuşlardır. Ahmed b. Hanbel eserinde vera' ile ilgili hadislerle ve menkıbelere geniş yer vermiştir (*Kitâbü'l-Vera'*, nşr. G. H. Bousquet – Ch. Dominique, Beyrut 1983, 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1480, 1527; *Müsned*, III, 153; IV, 228; V, 253; Muhâsibî, *er-Ri'âye li-hukûkullâh* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Ahmed Atâ), Kahire 1390/1970, s. 49, 63, 555; a.mlf., *el-Veşâyâ* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 235; a.mlf., *el-Mesâ'il fi a'mâli'l-kulûb* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1969, s. 200; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 70-71, 303; Kelâbâzî, *et-Ta'aruf*, s. 84-85; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 277, 453; Sülemî, *Tabakât*, s. 146, 562; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 285-291; Hâce Abdullah-ı Herevî, *Menâzilü's-sâ'irin*, Kahire 1328, s.

9; Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmî'd-din*, Kahire 1358/1939, I, 25-26; II, 95, 108, 111; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Şüfînâme* (nşr. Gulâm Hüseyin Yûsuf), Tahran 1347, s. 92-95; Şehâbeddin es-Sühreverdi, *'Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 488; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Muhammed İstî'lâmî), Tahran 1346 hş., s. 824; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Kahire 1293, II, 231-234; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, II, 21-29; Zer-rûk, *Kavâ'idü't-taşavvuf* (nşr. M. Zehrâ en-Necâr), Kahire 1388/1968, s. 37; Şarânî, *el-Mizânü'l-kubrâ*, Kahire 1306, I, 13; Birgivi, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, İstanbul 1301, s. 199-219; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256/1840, s. 163; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1469; Brockelmann, *GAL*, I, 310; Kâsım Ganî, *Târîh-i Taşavvuf der İrân*, Tahran 1340, s. 270-273; Seyyid Sâdik-ı Güherîrî, *Şerh-i İştîlâhât-ı Taşavvuf*, Tahran 1383 hş., X, 182-188; H. Yunus Apaydın, "Karâfi, Şehâbeddin", *DİA*, XXIV, 396.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

VERCELÂNÎ, Ebû Ya'kûb

(أبو يعقوب الوردجاني)

Ebû Ya'kûb Yûsuf b. İbrâhîm
es-Sedrâti el-Vercelânî
(ö. 570/1175)

İbâzî âlimi.

500 (1106) yılında Cezayir'in güneyinde İbâziyye'nin önemli merkezlerinden Vercelân (Vârcelân / Verclân; Wargla, Ouargla) şehrinin Sedrâte köyünde doğdu. İlk eğitimini memleketinde Ebû Süleyman Eyyûb b. İsmâil ve Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ebû Zekeriyâ gibi âlimlerden aldı. İkinci hocasıyla birlikte arkadaşlarından Ebû Amrâr et-Tenâvütî el-Vercelânî ve Ebû Amr Osman b. Halîfe es-Sevfi el-Mîrgannî o dönemde İbâzî düşüncesinin önde gelen temsilcilerindendi. Vercelânî Endülüs'e gidecek uzun süre kaldığı Corduba'da (Cordoba) tahsilini ilerletti; Cezayir'e döndükten sonra Sudan'a ilim ve ticaret amaçlı seyahatte bulundu. Hac ibadetini yerine getirmek için gittiği Hicaz'da ulemâdan faydalandı. Hadis, tefsir, fıkıh, tarih ve siyer, kelâm, Arap dili ve edebiyatı konularında bilgisini arttırdı. İlmî kişiliği yanında düşüncelerini çekinmeden söylemesi, ahlâkı ve tevazuu ile de tanınan Vercelânî'nin öğrencileri arasında oğlu Ebû İshak İbrâhîm ile Ebû Süleyman b. Eyyûb b. Nûh anılmaktadır. Vercelânî Vercelân'da vefat etti ve Sedrâte'de defnedildi.

Eserleri. 1. *el-'Adl ve'l-inşâf fî ma'rifeti usûli'l-fıkh ve'l-ihtilâf* (I-III, Maskat 1984, 2004). İbâzî fıkıh usulünün en önemli kaynaklarından. Ebû'l-Abbâs eş-Şemâhî eseri önce *Muhtaşarü'l-'Adl ve'l-inşâf* adıyla özetlemiş (Maskat 1404/1984),

daha sonra *Şerhu Muhtaşari'l-Adl ve'l-inşâf* adıyla şerhetmiştir (her iki eser Gardâye'de el-Hâc Sâlih La'li Kütüphanesi'nde kayıtlıdır). *el-Adl ve'l-inşâf* Ebû'l-Kâsim b. İbrâhim el-Berrâdî tarafından *el-Bahşü's-şâdık ve'l-istikşâf 'an haka'iki me'ânî Kitâbi'l-Adl ve'l-inşâf* ismiyle tekrar şerhedilmiştir. Şemmâhî'nin muhtaşarı üzerine Ömer b. Ramazan *Ref'u't-terâhî fi Muhtaşari's-Şemmâhî* adıyla bir şerh, Yûsuf b. Muhammed el-Masîsî bir hâşîye, Şemmâhî'nin şerhi üzerine de Muhammed b. Yûsuf Eттаfeyyîş bir şerh, Muhammed b. Ömer b. Ebû Sitte el-Cerbî ve Muhammed b. Yûsuf el-Mus'abî birer hâşîye yazmıştır. Ebû Mâlik Âmir b. Hamîs el-Mâlikî el-Umânî, Şemmâhî'nin muhtaşarını *Mevâridü'l-elât Nazmu Muhtaşari'l-Adl ve'l-inşâf* adıyla 1250 beyitte manzum hale getirmiştir (Maskat 1405/1985). Mühenni et-Tivâcînî, Şemmâhî'nin şerhini Tunus'ta Külliyyetü'z-Zeytûne'de doktora tezi olarak neşre hazırlamış (Cezayir, Karâre Cem'iyetü't-Türâs Ktp.), Mustafa Sâlih Bâcû, *Ebû Ya'kûb el-Vârcelânî ve fikrühü'l-uşûlî mukâreneten bi-Ebî Hâmid el-Gazzâlî* adlı yüksek lisans tezinde *el-Adl ve'l-inşâf* ile Gazzâlî'nin *el-Muhtaşâf*'ını karşılaştırmıştır (Maskat 1995, 2006). *el-Adl ve'l-inşâf*'ı Amr Halîfe en-Nâmî tahkik etmeye başlamışsa da tamamlayamamıştır (Cezayir, Gardâye, Cem'iyetü't-Türâs Ktp.).

2. ed-Delîl ve'l-burhân li-ehli'l-ukûl. Kelâma dair bu eserde felsefe, mantık, tarih, riyâziyât vb. ilimlerin çeşitli konularına da yer verilmiştir. Vercelânî'nin ilmî birikimini geniş biçimde yansıtan eserde ayrıca diğer İslâm kelâm akımları ve özellikle bölgede yaygın olan Eş'arîliğe karşı İbâzî düşüncesi savunulmaktadır (I-III, Kahire 1306, 1316, taşbaskı). Eser Uman'da da birçok defa yayımlanmış (nşr. Sâlim b. Hamed el-Hârisî, I-II, Maskat 1403/1983, 1427/2006), Sâlih Bûsaîd, Tunus'ta Külliyyetü'z-Zeytûne'de eseri doktora tezi olarak neşre hazırlamıştır.

3. Tertîbu Müsnedi'r-Rebî' b. Habîb. İbâzîler'in hadis konusunda temel kaynağı sayılan Rebî' b. Habîb el-Ferâhîdî'nin *el-Müsned*'inin (*el-Câmi'u's-şâhih*) yeniden düzenlenmiş şeklidir. Defalarca basılan eser (Kahire 1328; I-VIII, Maskat 1402/1982, Muhammed b. Ömer b. Ebû Sitte el-Cerbî'nin hâşiyesiyle) birçok araştırmaya konu teşkil etmiştir. Muhammed b. Yûsuf Eттаfeyyîş eseri *Tertîbü't-Tertîb* adıyla tekrar düzenlemiştir (Cezayir 1326).

4. Merecü'l-bahreyn. Mantiğa dair olup *ed-Delîl ve'l-burhân* adlı eserin sonunda mevcuttur. Abdülazîz es-Se-

mîni buna *Ta'âzumü'l-mevceyn 'alâ (fi şerhi) Merecü'l-bahreyn* adıyla bir şerh yazmıştır (Benî Yescen / Gardâye, İstikâmet Ktp., müellif hattı). Ömer Âlü Hakîm, Cezayir Üniversitesi Külliyyetü'l-ulûmî'l-İslâmîyye'de eseri doktora tezi olarak neşre hazırlamış olup çalışma henüz savunma aşamasındadır.

5. Tefsîrü'l-Kur'âni'l-kerîm. Bugüne ulaşmayan eserin yetmiş cüz olduğu söylenir. Berrâdî, eserin Bakara ve Âl-i İmrân sûreleriyle ilgili 700 varaklık kısmını gördüğünü kaydeder.

6. el-Kaşidetü'l-Hicâziyye. Hicaz'a yaptığı yolculuğu anlattığı 360 beyitlik bir manzumdir (nşr. el-Hâc Muhammed Yahyâ, Gardâye 2008).

7. Divânü şî'r. Eserden sadece, hocası Eyyûb b. İsmâil için yazdığı bir mersiye Dercînî'nin *Tabakâtü'l-meşâyih bi'l-Mağrib*'inde (II, 462-469) günümüze ulaşmıştır.

8. Risâle fi terâcimi ricâli'l-Müsned (Benî Yescen / Gardâye, Âlü Yedder Ktp.). Rebî b. Habîb'in *el-Müsned*'inde geçen ricâle dairdir.

9. Kitâbü'l-Esmâ' (Benî Yescen / Gardâye, Âlü Yedder Ktp.).

10. Resâ'il mütenevvî'a. ed-Delîl ve'l-burhân adlı eserin III. cildinde mevcuttur.

11. Şerhu Siyeri Maḥbûb b. er-Rahîl fi târihi'l-İbâziyye bi'l-Meşriḥ. Müellifin çağdaşı Ebû Ammâr et-Tenâvütî, *Sîretü Ebî 'Ammâr 'Abdilkâfi*'sinde bu eseri zikreder.

12. Fütûhu'l-Mağrib. Almanya'da bir kütüphanede yazma nüshasının bulunduğu dair bazı kayıtlar vardır (Bâcû, *Ebû Ya'kûb el-Vârcelânî*, s. 124-125).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ya'kûb el-Vercelânî, *ed-Delîl ve'l-burhân* (nşr. Sâlim b. Hamed el-Hârisî), Maskat 1427/2006, neşredenin girişi, I, 9-11; Dercînî, *Tabakâtü'l-meşâyih bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhim Tallây), Kösantîne 1974, II, 460-469, 489-495; Ebû'l-Kâsim b. İbrâhim el-Berrâdî, *el-Cevâhirü'l-muntekâat*, [baskı yeri yok] 1306, s. 220-221; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. Ahmed b. Suûd es-Seyyâbî), Maskat 1407/1987, II, 105-106; A'zâm Sâlih, *Guşnü'l-bân fi târihi Vercelân*, Karâre Mektebetü cem'iyeti't-türâs, vr. 185, 221-224; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1916; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1399/1979, s. 237-241; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 341-342; Mustafa Sâlih Bâcû, *Ebû Ya'kûb el-Vârcelânî ve fikrühü'l-uşûlî mukâreneten bi-Ebî Hâmid el-Gazzâlî*, Maskat 1415/1995; a.m.f., *Menhecü'l-ictihâd 'inde'l-İbâziyye*, Maskat 1426/2005, s. 54-60, 87, 109-110, ayrıca bk. İndeks; Muhammed b. Mûsâ Bâbâmmî v.dğr., *Mu'cemü a'lâmî'l-İbâziyye*, Beyrut 1420/1999, II, 481-483; T. Lewicki, *el-Mü'errîhüne'l-İbâziyyün fi târihi İfrîkiyye's-şimâliyye* (trc. Mâhir Cerrâr – Rîmâ Cerrâr), Beyrut 2000, s. 129-131; J. C. Wilkinson, "İbâdî Hadith: an Essay on Normalization", *Isl.*, LXII/2 (1985), s. 231-259.

MUSTAFA SÂLİH BÂCÛ

VERCELÂNÎ, Ebû Zekerıyyâ

(أبو زكريا الورجلاني)

Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ebî Bekr es-Sedrâti el-Vercelânî (ö. 500/1106 civarı)

Mağribli İbâzî tarihçisi,
fıkıh ve kelâm âlimi.

Kuzey Afrika'daki İbâzîler'in en önemli merkezlerinden biri olan Vercelân'da (Vârcelân / Verclân; Wargla, Ouargla) doğdu. İlk eğitimini bu şehirde ve İbâzîler'in yoğun olarak yaşadığı civar bölgelerde aldı. Amcası Ebû Hamza İshak b. İbrâhim'den hadis okudu. 460 (1068) yılından itibaren ilim tahsili amacıyla önce Trablusgarp'a gitti; ertesi yıl Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Yahlef el-Mezâtî'den ders almak için onun yaşadığı köye yerleşti. Bu bölgedeki hocaları arasında Ebû Muhammed Mâksan b. Hayr ve Ebû Abdullah Mâzin b. Abdullah el-Visyânî sayılmaktadır. 474'te (1081) Vercelân'a dönen Ebû Zekerıyyâ İbâzî tarihçilerine göre Vercelân'da vefat etti, Vercelân veya civarındaki Sedrâte'de defnedildi. Vercelânî, *Siyerü'l-e'imme*'nin birinci kısmını 500 (1106) yılında tamamladığına göre bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır. Ebû Zekerıyyâ el-Vercelânî ve kardeşi Ebû Yahyâ Zekerıyyâ el-Vercelânî, İbâzîler'in önemli âlimlerinden kabul edilir. Onuncu nesil İbâzî şeyhleri arasında hocası Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Yahlef el-Mezâtî ile birlikte "şeyhayn" diye nitelendirilir. Yetiştirdiği pek çok talebe arasında Yahyâ b. Muhammed en-Nefûsî, Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Abdüsselâm el-Visyânî, Ebû Nûh Sâlih b. İbrâhim b. Yûsuf ez-Zemrîni ve Ebû Amr Osman b. Halife es-Sûfi sayılabilir.

Eserleri. 1. Siyerü'l-e'imme ve aḥbâ-ruhüm (Kitâbü's-Sire ve aḥbârü'l-e'imme, Târîhu Ebî Zekerıyyâ). Vercelânî'nin en meşhur eseri olup bir İbâzî müellifi tarafından kaleme alınan en eski kaynaklardandır. Eser, İbâzîliğin Kuzey Afrika'daki yayılışı ve İbâzîler'in bu bölgede kurduğu Rüstemiler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Vercelânî bu eseriyle Ebû'l-Abbas ed-Dercînî ve Ebû'l-Abbas eş-Şemmâhî gibi İbâzî tarihçilerini etkilemiştir. Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Abdüsselâm el-Visyânî ve Süleyman el-Bârûnî gibi İbâzî tarihçileri de Vercelânî'nin eserinden yararlanmışlardır. *Siyerü'l-e'imme*'de II-V. (VIII-XI.) yüzyıllar arasında Kafsa, Kantara, Vercelân ve Tâhert'te yaşayan İbâzî âlimlerinin biyografileri ve ilmî faaliyetlerine dair bilgiler yer almaktadır. Çok az sayıda yazma nüshası bulunan eserin önem-